Małgorzata Miazek
Akademia Nauk Stosowanych WSGE
im. A. De Gasperi w Józefowie
E-mail: *malgorzata.miazek@wsge.edu.pl*
ORCID: *0000-0002-7728-0907*

DOI: doi.org/10.13166/awsge/214020

KONCEPCJA OSOBOWOŚCI O ORIENTACJI PODMIOTOWEJ W OBLICZU ZAGROŻENIA WOJNĄ I INNYCH WYZWAŃ CYWILIZACYJNYCH – W ASPEKCIE PEDAGOGICZNYM

THE CONCEPT OF SUBJECT-ORIENTED PERSONALITY IN THE FACE OF THE THREAT OF WAR AND OTHER CIVILIZATIONAL CHALLENGES – IN THE PEDAGOGICAL ASPECT

Abstrakt: Artykuł podejmuje temat kształtowania osobowości o orientacji podmiotowej u dzieci i młodzieży w kontekście współczesnych zagrożeń społecznych, cywilizacyjnych i geopolitycznych. Autorka przedstawia cztery kluczowe komponenty osobowości podmiotowej: wolność, odpowiedzialność, równość w relacjach oraz sprawczość. Tekst wskazuje na znaczenie świadomego wychowania, które wzmacnia podmiotowość, sprzyja rozwojowi odporności psychicznej i przygotowuje młode pokolenie do życia w warunkach niepewności i kryzysu. Szczególny nacisk położono na praktyczne działania wychowawcze oraz rolę pedagogiki i psychologii w kształtowaniu postaw prospołecznych i odpowiedzialnych. Artykuł stanowi apel o systemowe i konsekwentne wspieranie rozwoju osobowości podmiotowej jako fundamentu odpornego społeczeństwa.

Słowa kluczowe: *osobowość o orientacji podmiotowej, dzieci i młodzież, odporność psychiczna, sprawczość, odpowiedzialność, wolność, równoprawne kontakty, edukacja celowa, zagrożenia współczesnego świata*

Abstract: The article explores the formation of a subject-oriented personality in children and adolescents in the face of contemporary social, civilizational, and geopolitical threats. The author identifies four key components of subjectivity: freedom, responsibility, equality in relationships, and agency. The text emphasizes the importance of intentional education that strengthens personal autonomy, fosters psychological resilience, and prepares young people for life in times of uncertainty and crisis. Practical educational strategies and the vital role of pedagogy and psychology in shaping prosocial and responsible attitudes are discussed. The article is a call for systemic and consistent support of subject-oriented personality development as a foundation for a resilient society.

Keywords: *subject-oriented personality, children and adolescents, psychological resilience, agency, responsibility,freedom, intentional education, contemporary global threats*

Podmiotowość możemy rozważać w wielu ujęciach filozoficznych i psychologicznych, takich jak personalizm, humanizm czy egzystencjalizm. Każde z tych ujęć oferuje unikalne spojrzenie na to, jak jednostka postrzega siebie i swoje miejsce w świecie, a także jak kształtuje swoje działania i relacje z otoczeniem.

W ujęciu personalistycznym podmiotowość opiera się na osobowości – czyli na niepowtarzalnym i jedynym w swoim rodzaju charakterze człowieka. W tym ujęciu podmiotowość jest czymś wewnętrznym, duchowym i niezależnym od zewnętrznych czynników. To właśnie wartości, ideały, moralność i wolna wola definiują podmiotowość człowieka w ujęciu personalistycznym. Personalizm podkreśla, że każda osoba jest unikalna i posiada wartość samą w sobie, co oznacza, że jej godność i prawa powinny być szanowane niezależnie od okoliczności[1].

W ujęciu egzystencjalnym, które skupia się na indywidualnym doświadczeniu i odpowiedzialności, podmiotowość jest koncepcją kluczową. Egzystencjaliści,

[1] Bartnik C.S. (2013). *Personalizm*.Wydawnictwo KUL.

tacy jak Jean-Paul Sartreczy Martin Heidegger, podkreślają wolność wyboru i odpowiedzialność za swoje życie, które kreujemy sami poprzez nasze decyzje i działania. W tym ujęciu podmiotowość jest czymś, co tworzymy sami, w ciągłym dialogu z otoczeniem. Egzystencjalizm zwraca uwagę na to, że życie nie ma ustalonego, z góry narzuconego sensu, a jednostka musi dopiero go samodzielnie odnaleźć i stworzyć[2].

Z kolei w ujęciu humanistycznym podmiotowość jest bardziej skupiona na człowieku jako jednostce i jego relacji ze światem. W tym ujęciu podmiotowość kształtuje się nie tylko wewnętrznie, *(godność, wolność*) ale także w kontakcie z kulturą, historią i społeczeństwem *(współtworzona przez relacje społeczne)*. Psychologowie humanistyczni, tacy jak Carl Rogers i Abraham Maslow, podkreślali znaczenie pozytywnego postrzegania siebie samego i otoczenia, ponieważ uważali, że sprzyja to rozwojowi osobistemu i społecznemu[3].

Definiując podmiotowość, choć jest to niezwykle złożone i wielowymiarowe zjawisko, możemy powiedzieć, że odnosi się ona do zdolności jednostki do postrzegania siebie jako aktywnego uczestnika w swoim życiu[4]. Oznacza to, że jednostka ta ma świadomość swoich myśli, uczuć i działań, a także potrafi je analizować. Postrzeganie siebie jako aktywnego uczestnika w swoim życiu to proces podmiotowy a osobowość o orientacji podmiotowej kształtuje się właśnie w toku tego działania podmiotowego. Oznacza to , że jednostka podejmuje decyzje i działania, które są zgodne z jej wewnętrznymi wartościami i przekonaniami. Tu jednak niezwykle ważne jest rozróżnienie między wartościami deklaratywnymi (czyli tym, co jednostka mówi, że ceni) a wartościami realizacyjnymi (czyli tym, co faktycznie realizuje w swoim życiu). Osoby z silną orientacją podmiotową często wykazują zdolność do samoregulacji, co oznacza, że potrafią dostosowywać swoje zachowania i emocje w odpowiedzi na zmieniające się okoliczności[5].

[2] Bakewell, S. (2016). *Kawiarnia egzystencjalistów. Wolność, być i inne sprawy ostateczne* (K. Rojek, Tłum.). Wydawnictwo Czarna Owca

[3] Godlewska, H., & Ługowska, J. (b.d.). *Psychologia humanistyczna*. Psyche Academy. dostep: 6 lipca 2025, z https://psyche.academy/psychologia-osobowosci/psychologia-humanistyczna/

[4] Dubas E. (2017) *O podmiotowości w kontekście pedagogicznym*. Edukacja Dorosłych nr 2. (s.21-36)

[5] Niedźwieńska A. (red.) (2008) *Samoregulacja w poznaniu i działaniu* Wydawnictwo UJ. Wyd.1

Problem, który autorka niniejszego opracowania chce zasygnalizować (na podstawie obserwacji, doświadczenia zawodowego i doniesień medialnych) to niedostateczne przygotowanie dzieci i młodzieży do zagrożeń. Współczesne społeczeństwo stoi bowiem przed wieloma wyzwaniami, takimi jak wojna, kryzys klimatyczny, pandemie, czy rosnące nierówności społeczne. Te zagrożenia wymagają od jednostek umiejętności radzenia sobie z niepewnością, stresem i zmianami. Jednakże, obecne systemy edukacyjne i wychowawcze często nie przygotowują młodzieży do tych wyzwań w należyty sposób. Skupiają się one głównie na przekazaniu wiedzy i umiejętności technicznych, zaniedbując rozwój kompetencji społecznych i emocjonalnych, które są niezbędne do skutecznego radzenia sobie z kryzysami.

Dzięki koncepcjom podmiotowym można przeciwdziałać poważnym zagrożeniom zaburzeń psychicznych i emocjonalnych, jak depresja lub zaburzenia emocjonalne, z którymi mamy coraz więcej do czynienia. A przecież wychowanie oparte na koncepcjach podmiotowych, takich jak wolność, odpowiedzialność, autonomia i równość, może stanowić skuteczną strategię w przeciwdziałaniu im. Strategie te mogą zawierać pewne elementy, na które należy zwrócić szczególną uwagę, są to:

- ***Wzmacnianie podmiotowości;***
  Dzieci uczone są, że mają wpływ na swoje życie i decyzje, co zwiększa ich poczucie kontroli i odpowiedzialności. To może pomóc w radzeniu sobie z uczuciem bezsilności, które często towarzyszy depresji.
- ***Wzmacnianie poczucia wolności i odpowiedzialności;***
  Umożliwienie dzieciom podejmowania decyzji dotyczących ich życia sprzyja rozwojowi pewności siebie i umiejętności radzenia sobie w trudnych sytuacjach. Osoby, które czują, że mają kontrolę nad swoimi wyborami, są mniej narażone na depresję. Uczenie dzieci, że są odpowiedzialne za swoje czyny, pomaga im zrozumieć konsekwencje swoich działań, co może prowadzić do większej odporności psychicznej.
- ***Uczenie nawiązywania i podtrzymywania relacji interpersonalnych w oparciu o równoprawne kontakty;***
  Uczenie życia w duchu równości sprzyja budowaniu zdrowych relacji, co jest kluczowe w radzeniu sobie z emocjami.

- ***Wzmacnianie elastyczności i adaptacyjności;***
  W obliczu dynamicznych zmian społecznych i technologicznych, mogą pomóc jednostkom w adaptacji do nowych warunków, co jest kluczowe w radzeniu sobie z kryzysami emocjonalnymi.

W przekonaniu autorki artykułu umiejętność adaptacji do zmieniającego się świata jest jednym z najważniejszych czynników profilaktyki depresji i zaburzeń lękowych. Współczesny świat charakteryzuje się dynamicznymi zmianami, które są często źródłem lęku, stresu i niepewności dla wielu osób. Adaptacja do tych zmian wymaga elastyczności, odporności i zdolności do radzenia sobie z niepewnością.

Dlaczego adaptacja w kontekście zdrowia psychicznego jest tak bardzo ważna?

Ponieważ zmniejsza poczucie bezsilności. Umiejętność adaptacji pozwala jednostce aktywnie reagować na zmiany zamiast czuć się wobec nich bezsilną. Zmniejsza to poczucie frustracji co skutkuje zwiększeniem poczucia kontroli nad własnym życiem. Wzmacnia także odporność psychiczną, ponieważ adaptacja wymaga zdolności do przekształcania stresu w energię do działania, co w konsekwencji pozwala lepiej radzić sobie z trudnościami.

Ponadto adaptacja do nowych sytuacji i środowisk ułatwia nawiązywanie kontaktów i budowanie relacji z innymi ludźmi, co w konsekwencji wzmacnia poczucie przynależności i zapewnia wsparcie społeczne. Wiadomym jest powszechnie, że w kontekście zdrowia psychicznego są to elementy kluczowe [6].

Warto również przyjrzeć się adaptacji w kontekście depresji i zaburzeń lękowych a mianowicie w czym może pomóc. Może pomóc w:

- ***Zminimalizowaniu negatywnych myśli;***
  Umiejętność adaptacji pozwala nam szybciej dostosować się do nowych sytuacji i zmniejszyć ryzyko negatywnych myśli i uczuć.
- ***Zwiększeniu motywacji;***
  Adaptacja do zmian wzmacnia poczucie celu i motywuje nas do działania. Zmniejszając tym samym ryzyko zniechęcenia i utrzymuje jednostkę w aktywności, co w kontekście depresji jest szczególnie ważne.

[6] Fromm E. (2016) *Resilience: Hard-Won Wisdom for Living a Better Life. Wydawnictwo:* Mariner Books

- ***Zmniejszeniu lęku;***
  Umiejętność adaptacji pozwala lepiej radzić sobie z niepewnością i zmniejszać lęk przed przyszłością[7].

W praktyce oznacza to, że wychowanie powinno rozwijać u dzieci umiejętności takie jak:

- Odporność czyli umiejętność radzenia sobie z trudnościami i umiejętność przekształcania stresu w energię do działania[8].
- Komunikację czyli umiejętność wyrażania swoich myśli i uczuć w sposób jasny i zrozumiały dla innych, a także słuchania i rozumienia innych[9].
- Krytyczne myślenie czyli umiejętność analizowania informacji i formułowania własnych opinii, a także rozpoznawania manipulacji i dezinformacji.
- Elastyczność czyli Umiejętność dostosowania się do nowych sytuacji i zmiany planów w zależności od potrzeb.

W jaki sposób rozwijać te umiejętności?

W przekonaniu autorki niniejszego artykułu najlepszym sposobem ich rozwinięcia jest położenie nacisku na Kształtowanie osobowości o orientacji podmiotowej. W związku z tym autorka dokonała kompleksowej analizy głównych komponentów osobowości podmiotowej tj. wolności, odpowiedzialności, równoprawnych kontaktów interpersonalnych oraz sprawczości. Skupiła się na ich roli w wychowaniu dzieci i młodzieży, ukazując, jak wzmocnienie tych wartości może stanowić skuteczną reakcję na zagrożenia militarne i geopolityczne. Obecna sytuacja w Ukrainie a także dalej w rejonie Bliskiego Wschodu i ogólnie rosnące napięcia międzynarodowe w znaczący sposób wpływają na postrzeganie bezpieczeństwa oraz na potrzebę wsparcia psychicznego w społeczeństwie.

[7] Rachman, S. (2005). Zaburzenia lękowe, przeł. J. Kowalczewska, Wydawnictwo: GWP.
[8] Zimbardo, P. G., & Sword, L. (2020). Odważni i wrażliwi. Jak wychować ludzi odpornych psychicznie i społecznie. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
[9] Stewart J. (2005) *Mosty zamiast murów. Podręcznik komunikacji interpersonalnej*. Wydawnictwo Naukowe PWN

W kontekście powyższego ważnym aspektem jest zrozumienie, że osobowość podmiotowa to nie tylko cecha indywidualna, ale wręcz narzędzie rozwoju wspólnotowego, które może wzmacniać solidarność i pokojową kooperację nawet w bardzo trudnych warunkach.

Warto więc sobie zadać pytanie; Czym jest osobowość o orientacji podmiotowej?

Mówiąc najkrócej, jest to sposób, w jaki jednostka postrzega siebie i swoje miejsce w świecie, co w ocenie autorki jest jednym z najważniejszych predyktorów udanego życia.

W kontekście wychowania (w tym reagowania na zagrożenia) koncepcja osobowości o orientacji podmiotowej i podkreślenie jej ważności są niezbędne. W tym celu pokrótce omówione zostaną cztery wybrane komponenty, w celu skupienia się na ich znaczeniu i sposobach wzmacniania.

Wolność

Wolność stanowi bardzo ważny element osobowości podmiotowej, definiowany zarówno w wymiarze psychologicznym, jak i filozoficznym. Psychologicznie wolność rozumiana jest jako zdolność do świadomego wyboru własnych działań, podczas gdy filozoficznie dotyka pytania o wolny wybór w kontrze do ograniczeń. W kontekście wychowania, zwłaszcza pod presją zagrożeń wojennych, czyli w warunkach ograniczeń narzucanych przez sytuację zewnętrzną, rozwój wolności jest dużym wyzwaniem. Edukacja powinna więc nie tylko promować ideał wolności, ale uczyć, jak zachować jej poczucie i sprawczość nawet w złożonych realiach.

Fundamentem dla budowania autentycznej wolności wewnętrznej jest – zgodnie z Teorią umiejscowienia poczucia kontroli Juliana Rottera – kształtowanie od zarania życia poczucia kontroli wewnętrznej. Powiązanie teorii Locus of control z praktyką wychowawczą jest bardzo ważnym elementem budowania podmiotowości – czy dziecko nauczy się, że ma wpływ na swoje życie, czy będzie czuło się zależne od innych i losu[10].

Dokonać tego można poprzez rozwijanie krytycznego myślenia, samodzielności oraz podejmowania odpowiedzialnych decyzji. Przykładowe metody

[10] Myers D.G., 2003. *Psychologia społeczna.* Wydawnictwo: Zysk i S-ka.

edukacyjne, takie jak projekty badawcze, wolontariat, akcje charytatywne, działania na rzecz pokoju, wspierają młodych ludzi w kształtowaniu własnych wartości i przekonań, ucząc jednocześnie szacunku do różnych punktów widzenia. Te działania sprzyjają odpowiedzialnemu korzystaniu z wolności i wzmacniają poczucie kontroli nad własnym życiem.

Przygotowanie do życia w warunkach niepewności wymaga wychowania, które nie maskuje trudności, lecz prawdziwie uczy radzenia sobie i podejmowania świadomych wyborów. Wolność rozumiana jako umiejętność adaptacji i wyboru w warunkach ograniczeń staje się niezwykle cenna w kształtowaniu osobowości podmiotowej zdolnej do skutecznego działania w czasie kryzysu.

Odpowiedzialność

Odpowiedzialność jest nieodłącznym uzupełnieniem wolności i stanowi uświadomienie sobie konsekwencji podejmowanych decyzji. W osobowości podmiotowej pojęcie to obejmuje nie tylko odpowiedzialność za siebie i swoje działania, ale także za innych oraz otoczenie, co w przypadku zagrożeń wojną nabiera szczególnego znaczenia. To umiejętność przewidywania i akceptowania skutków własnych wyborów, umiejętność, która integruje aspekty moralne, społeczne i praktyczne.

W wychowaniu ważne jest rozwijanie postaw prospołecznych, empatii oraz gotowości do działań na rzecz dobra wspólnego. Odpowiedzialność uczy świadomości wzajemnych powiązań między jednostką a społecznością i promuje aktywne uczestnictwo w życiu społecznym w sposób adekwatny do sytuacji. Młodzi ludzie uczą się, że ich decyzje mają realny wpływ na otaczającą rzeczywistość, i że rola tych decyzji nie kończy się na własnym dobrobycie[11].

Metody wychowawcze kładące nacisk na odpowiedzialność obejmują wolontariat, zaangażowanie w projekty społeczne oraz system konsekwencji adekwatnych do czynów. Takie praktyki nie tylko rozwijają kompetencje społeczne, ale też wzmacniają poczucie własnej wartości i sprawczości. Uświadamiają jednostce wpływ swoich działań na innych i zmuszają do brania odpowiedzialności za swoje wybory, co jest kluczowe dla zdrowych relacji. Szczególnie

[11] Kołodziejczyk, J. (2019). *Wychowanie do odpowiedzialności. Między przymusem a autonomią.* Wydawnictwo Naukowe PWN

w sytuacjach kryzysowych odpowiedzialność motywuje do współpracy i solidarności, co ma kapitalne znaczenie dla przetrwania i odbudowy społeczności.

Poczucie równoprawności kontaktów interpersonalnych

Poczucie równoprawności kontaktów interpersonalnych nie oznacza równych praw. Konieczne jest różnicowanie praw i obowiązków dziecka i dorosłego – inaczej nie byłoby mowy o wychowaniu. Chodzi więc nie tyle o równe prawa, co o zachowanie równowagi w relacjach opartych o te prawa.

Budowanie równych relacji wymaga pewności siebie i zdolności do stawiania granic, umiejętności wyrażania siebie i podejmowania samodzielnych decyzji – krótko mówiąc wymaga autonomii. Równoprawne relacje interpersonalne oparte na wzajemnym szacunku, empatii i poczuciu równości, które pozwala słuchać i rozumieć punkt widzenia innych nawet jeśli się z nim nie zgadzamy, są fundamentem spójnej i odpornej społeczności. W obliczu zagrożeń wojennych znaczenie tych kontaktów rośnie – pomagają one bowiem przeciwdziałać narastającej polaryzacji, dyskryminacji i mowie nienawiści, które mogą dodatkowo destabilizować życie społeczne. A przecież współczesny świat, pełen napięć i polaryzacji, wymaga od jednostki zdolności do współpracy, negocjacji i budowania mostów, a nie murów co podkreśla John Stewart autor podręcznika komunikacji *Mosty zamiast murów*. Kształtowanie tej umiejętności od najmłodszych lat uczy , odpowiedzialności za relacje a jednocześnie wzmacnia poczucie przynależności . To jest umiejętność, która zapobiega poczuciu samotności i izolacji towarzyszącym często depresji i zaburzeniom lękowym.

Niezwykle istotna w spolaryzowanym świecie jest nauka umiejętności komunikacji interpersonalnej, negocjacji oraz pokojowego rozwiązywania konfliktów. Dzieci i młodzież powinny być uczone, jak słuchać innych, by rozumieć różne punkty widzenia i wyrażać swoje emocje bez agresji. Tego rodzaju kompetencje sprzyjają budowaniu atmosfery zaufania i wsparcia w grupie oraz pozwalają lepiej reagować na napięcia i trudności.

W praktyce działania takie mogą przyjmować formę warsztatów antydyskryminacyjnych, programów mediacji rówieśniczej czy symulacji negocjacji. Umożliwiają one nie tylko zdobycie wiedzy i umiejętności, lecz przede wszystkim pozwalają doświadczyć relacji opartych na równości i otwartości,

które w konsekwencji przekładają się na prawidłowe zachowania w życiu codziennym i prawidłowe reakcje na kryzysy.

Sprawczość

Sprawczość to ostatni z omawianych filarów osobowości o orientacji podmiotowej. Sprawczość, którą należy rozumieć jako skuteczność w realizacji celów mimo przeszkód. W obliczu zagrożeń i nieprzewidywalności, dzieci i młodzież muszą uczyć się, że mają wpływ na swoje życie i że ich wysiłki mają sens ponieważ przynoszą wymierne rezultaty. Rozwój sprawczości wzmacnia poczucie kompetencji, zwiększa odporność psychiczną i redukuje poczucie bezradności.

Jednak poczucie własnej sprawczości możliwe jest tylko wtedy, gdy jednostka ma pewność, że podejmując wolne i odpowiedzialne decyzje, powołuje je do życia. Mówiąc o sprawczości, mówimy o poczuciu wpływu i kontroli. Sprawczość definiujemy jako zdolność kształtowania własnego życia i otoczenia , co przekłada się na poczucie wartości i motywacje do działania. W warunkach zagrożeń wojennych wzmacnianie sprawczości jest niezwykle ważne, ponieważ pozwala przeciwdziałać poczuciu bezradności i rezygnacji, które paraliżują działania jednostki a czasem całe społeczności.

Edukacja do sprawczości obejmuje stwarzanie warunków, w których uczniowie mogą stawiać realistyczne cele, rozwijać kompetencje praktyczne oraz świętować osiągnięcia. Angażowanie młodzieży w podejmowanie decyzji dotyczących ich działań prospołecznych czy edukacji, np. poprzez harcerstwo, którego rola bywa dziś niedoceniana, samorządy uczniowskie, mentoring, to właśnie to zaangażowanie w ramach, którego zapadają decyzje daje realne doświadczenie wpływu i odpowiedzialności. Projekty uczniowskie i aktywności społeczne wzmacniają poczucie bycia aktywnym uczestnikiem rzeczywistości i uświadamiają własny wpływ na formowanie tej rzeczywistości. Tego rodzaju działania kształtują postawę, w której jednostka rozumie, że nawet w trudnych warunkach można podejmować świadome decyzje, które mają konsekwencje i mogą przyczyniać się do poprawy sytuacji własnej i innych.

Kształtowanie osobowości o orientacji podmiotowej wymaga świadomego i spójnego podejścia wychowawczego. Metody takie jak stawianie wyzwań edukacyjnych rozwijających samodzielność i angażowanie w działania są kluczowe. Nacisk należy położyć na rozwój omówionych

komponentów: wolności, odpowiedzialności, równości kontaktów i sprawczości. Jednak z wieloletnich obserwacji autorki niniejszego artykułu wynika, że położenie nacisku na jeden tylko z komponentów automatycznie uruchamia pozostałe, bowiem wszystkie komponenty podmiotowości zależne są od siebie. Nie można być sprawczym, nie będąc wolnym. Nie można być wolnym, nie mogąc dokonywać wolnych wyborów. Nie mogąc dokonywać wolnych wyborów, nie można przecież brać za nie odpowiedzialności. Nie będąc odpowiedzialnym zaś nie można być wolnym. Nie będąc wolnym nie można być sprawczym itd. Praca nad jednym z komponentów podmiotowości prowokuje rozwój pozostałych, tworząc efekt synergii.

W kontekście kształtowania osobowości o orientacji podmiotowej warto uwzględnić zagrożenia, które niosą poważne , długofalowe skutki dla rozwoju osobowości jednostki. Do tych zagrożeń należą m.in.:

1. Kryzys wartości – utrata tradycyjnych wartości, niestabilność społeczna, kryzys tożsamości, a także zmieniające się normy moralne mogą prowadzić do poczucia pustki, braku celu i utraty orientacji. Wartości są fundamentem, na którym opiera się tożsamość jednostki. Ich utrata może prowadzić do zaburzeń psychicznych, takich jak depresja czy lęk.
2. Nierówności społeczne – rosnące przepaści w dostępie do zasobów, edukacji, zdrowia, co prowadzi do wykluczenia i marginalizacji pewnych grup społecznych. Nierówności te mogą prowadzić do frustracji, agresji i konfliktów społecznych, co negatywnie wpływa na rozwój osobowości podmiotowej.
3. Kryzys klimatyczny – zmiany klimatyczne, katastrofy naturalne, problemy związane z migracją ekologiczną. To zagrożenie, które stawia przed ludźmi wyzwania związane z adaptacją, solidarnością społeczną i odpowiedzialnością za planetę. Kryzys klimatyczny wymaga od jednostek zdolności do radzenia sobie z niepewnością i zmianami, co jest kluczowe dla rozwoju podmiotowości.
4. Wzrost ekstremizmów i populizmów – rosnące tendencje autorytarne w polityce, radykalizacja poglądów, które mogą prowadzić do destabilizacji społeczeństw i kryzysu demokracji. Ekstremizmy i populizmy promują uproszczone rozwiązania problemów społecznych, co może

ograniczać zdolność jednostek do krytycznego myślenia i samodzielnego podejmowania decyzji.

5. Pandemie i inne zagrożenia zdrowotne – pandemia COVID-19 pokazała, jak globalne kryzysy zdrowotne mogą zmieniać sposób życia, komunikacji i postrzegania świata. Może to prowadzić do lęków społecznych, a także wpływać na proces wychowawczy i kształtowanie postaw prozdrowotnych. Pandemie wymagają od jednostek zdolności do dostosowania się do nowych warunków i radzenia sobie z niepewnością.
6. Zagrożenia związane z cyberbezpieczeństwem, które mogą dotyczyć wszystkich sfer życia. Cyberbezpieczeństwo wymaga od jednostek zdolności do krytycznego myślenia i ochrony własnych danych, co jest istotne dla rozwoju podmiotowości.
7. Zagrożenia związane z depopulacją i starzejącym się społeczeństwem. Wyludnienie może prowadzić do braku wsparcia społecznego i izolacji, co negatywnie wpływa na rozwój osobowości podmiotowej.
8. Zagrożenie wojną, i nie chodzi tu o zagrożenia w kontekście samego konfliktu zbrojnego, ale przede wszystkim o szeroko pojęty wpływ wojny na społeczeństwo, jednostki i wychowanie. Wojna jako zagrożenie może oddziaływać na osobowość w różnych aspektach – od lęku, traumy, przez kryzys tożsamości, po zmiany w systemach wartości.

Wszystkie te zagrożenia łączy jedna wspólna cecha, a mianowicie wystawiają jednostkę na próbę adaptacyjnych umiejętności i podmiotowego działania. Dlatego wychowanie oparte na wzmacnianiu wolności, odpowiedzialności, równości relacji i sprawczości jest dziś bardziej potrzebne niż kiedykolwiek.

Dla przykładu ryzyko wojny jest zagrożeniem nie tylko dla stabilności społecznej, ale także stabilności psychicznej jednostek – jak lęk o przyszłość, niepewność, zmieniające się normy i wartości – to wszystko są czynniki, które wpływają na osobowość jednostki. Jednym z nich może być zniszczenie poczucia sprawczości bowiem wojna czy też samo już zagrożenie nią prowadzi do poczucia bezsilności i utraty kontroli, co jest przecież absolutnie sprzeczne z rozwojem osobowości o orientacji podmiotowej.

Pedagogika i psychologia mają fundamentalną rolę w budowaniu odporności na zagrożenia, w tym zagrożenia wojenne. Ich zadaniem jest przygotowanie psychiczne do sytuacji kryzysowych. Dzisiaj nauczyciele powinni się skupić na tym, jak rozwijać odporność psychiczną dzieci i młodzieży i jak rozwijać umiejętność podejmowania odpowiedzialnych decyzji w obliczu zagrożeń. Odporność psychiczna i odpowiedzialne wybory przeciwdziałają kryzysom psychologicznym i społecznym[12].

Wartościową odpowiedź na współczesne kryzysy, zwłaszcza psychologiczne i społeczne może stanowić koncepcja osobowości o orientacji podmiotowej. Już samo uświadomienie sobie przez młodego człowieka, że jest aktywnym uczestnikiem swojego życia, może mu pomóc w radzeniu sobie z kryzysami. Zamiast postrzegać siebie jako ofiarę okoliczności, może przyjąć postawę proaktywną, szukając rozwiązań i podejmując decyzje. Zrozumienie faktu bycia aktywnym uczestnikiem umożliwia głębszą refleksję nad własnymi wartościami, celami i emocjami, co jest kluczowe w procesie radzenia sobie z kryzysami.

Szczególnie istotne w sytuacjach kryzysowych jest poczucie wolności wyboru, poczucie, że ma się kontrolę nad swoimi decyzjami. Osoby te są bardziej skłonne do podejmowania działań w celu poprawy swojej sytuacji. Natomiast uznanie odpowiedzialności za swoje wybory sprzyja lepszemu radzeniu sobie z konsekwencjami kryzysów, co w rezultacie prowadzi do większej odporności psychicznej.

Nieoceniona w tym wszystkim jest rola rodziców, nauczycieli i wychowawców, ponieważ to oni modelują postawy, tworzą warunki i dają przestrzeń do rozwijania tych wartości. Istotne jest także wsparcie środowisk formalnych i nieformalnych – NGO-sów i innych organizacji pozarządowych, które od lat wspierają proces edukacji poprzez wartościowe doświadczenia, choć wciąż są marginalizowane.

Rozwój i upowszechnienie programów i inicjatyw edukacyjnych i społecznych promujących osobowość podmiotową powinny być priorytetem w czasach zwiększonego ryzyka i niepewności.

[12] Mazur J, Tabak I. Koncepcja resilience od teorii do badań empirycznych. *Medycyna Wieku Rozwojowego* /Google Scholar/

Podsumowanie

Kształtowanie osobowości o orientacji podmiotowej staje się niezwykle ważne w obliczu dynamicznych zmian społecznych, gospodarczych i geopolitycznych. Niepewna sytuacja na świecie, kryzysy gospodarcze i klimatyczne oraz rosnące zagrożenia, w tym także ryzyko konfliktów zbrojnych, wymagają od jednostek umiejętności samodzielnego podejmowania odpowiedzialnych decyzji, elastyczności i odporności psychicznej. Dzieci, które uczą się podejmować odpowiedzialne wybory od najmłodszych lat, są lepiej przygotowane do radzenia sobie w nieprzewidywalnym świecie.

Kształtowanie u dzieci i młodziezy osobowości podmiotowej, pozwoli im przetrwać i rozwijać się w warunkach zagrożeń, takich jak wojna. Wzmacnianie tych wartości powinno być nie tylko zadaniem indywidualnym, ale także strategicznym celem wychowawczym i społecznym.

Współczesne zagrożenia wymagają od wychowania czegoś więcej niż tylko przygotowania do rynku pracy. Musimy świadomie kształtować osobowości zdolne do wolnego myślenia, odpowiedzialnego działania, budowania równych relacji i skutecznego wpływania na rzeczywistość. Rozwój wolności, odpowiedzialności, równoprawnych kontaktów i sprawczości nie jest luksusem – jest fundamentem psychicznej odporności jednostek i społeczności.

Dlatego konieczny jest dziś apel do rodziców, nauczycieli, wychowawców i decydentów o świadome inwestowanie w edukację promującą te wartości. Poprzez tworzenie środowisk wspierających rozwój osobowości o orientacji podmiotowej możemy budować pokolenia gotowe do odpowiedzialnego działania, odporne psychicznie i solidarne wobec wyzwań współczesności. Wzmacnianie osobowości podmiotowej oraz odporności psychicznej to działania, które pozwolą skutecznie odpowiadać na kryzysy i stawiać czoła zagrożeniom współczesnego świata. Kształtowanie osobowości o orientacji podmiotowej u dzieci to inwestycja na teraz i na przyszłość.

Bibliografia

Bartnik, C. S. (2013*). Personalizm.* Lublin. Wydawnictwo KUL.

Bee, H. (2004). *Teorie rozwoju. W: Psychologia rozwoju człowieka*. (s. 34 – 64). Poznań. Wydawnictwo Zysk i S-ka

Bakewell, S. (2016). *Kawiarnia egzystencjalistów. Wolność, być i inne sprawy ostateczne* (K. Rojek, Tłum.). Warszawa. Wydawnictwo Czarna Owca.

Brzezińska, A. I. (2000). *Społeczna psychologia rozwoju*. Warszawa. Wydawnictwo Naukowe Scholar.

Brzezinska A., Janiszewska-Rain J. (2005). *W poszukiwaniu złotego środka. Rozmowy o rozwoju człowieka.* Wydawnictwo Znak.

Dubas E. (2017) *O podmiotowości w kontekście pedagogicznym*. Edukacja Dorosłych, nr 2. (s.21-36).

Gałuszka A. *Emocje – ich znaczenie i zadania*. Journal of Education. Health and Sport. 2022. 147-159.

Godlewska, H., & Ługowska, J. (b.d.). *Psychologia humanistyczna*. Psyche Academy. Pobrano: 6 lipca 2025, z https://psyche.academy/psychologia-osobowosci/psychologia-humanistyczna/

Jastrzębski J., Baranowska M. (2015) *Rola postaw rodzicielskich w kształtowaniu się poczucia kontroli u dzieci w wieku przedszkolnym*. ISSN 2082-7067 Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio.

Kluz T. (2007). *Psychospołeczne uwarunkowania wyboru wartości przez młodzież*. Toruń. Wydawnictwo Akapit.

Kołodziejczyk, J. (2019). *Wychowanie do odpowiedzialności. Między przymusem a* autonom*ią*. Warszawa. Wydawnictwo Naukowe PWN.

Kozielecki, J. (2001). *Koncepcje psychologiczne człowieka*. Warszawa. Wydawnictwo Akademickie Żak.

Masten, A. S. (2014). *Ordinary Magic: Resilience in Development.* Wrocław. Wydawnictwo: Lingua.

Mazurkiewicz E. (1995). *Diagnostyka w pedagogice społecznej*. W: T. Pilch, I. Lepalczyk (red.), Pedagogika społeczna. Człowiek w zmieniającym się świecie Warszawa: Wydawnictwo *Żak*.

Myers Dawid.G.(2003). *Psychologia społeczna*. Poznań. Wydawnictwo: Zysk i S-ka.

Nowicka, E. (2000). *Podmiotowość i tożsamość jednostki w społeczeństwie ponowoczesnym*. W: A. Jasińska-Kania, L. Nijakowski (red.), *Współczesne społeczeństwo polskie*. Warszawa. Wydawnictwo Scholar.

Nowicka-Koziełło, E. (2010). *Podmiotowość w warunkach pluralizmu kulturowego*. Warszawa. Kwartalnik: Studia Socjologiczne, 1972.

Obuchowski, K. (2002). *Człowiek intencjonalny. O podstawach autonomii psychicznej*. Poznań. Wydawnictwo Zysk i S-ka.

Pachociński, R. (2008). *Podmiotowość w edukacji. Wybrane aspekty teoretyczne i pr*aktyczne. Warszawa. Wydawnictwo Akademickie Żak.

Rachman, S. (2005). *Zaburzenia lękowe,* przeł. J. Kowalczewska, Gdańsk. Wydawnictwo: GWP.

Stewart J. (2005) *Mosty zamiast murów. Podręcznik komunikacji interpersonalnej*. Warszawa. Wydawnictwo Naukowe PWN

Zimbardo, P. G., & Sword, L. (2020). *Odważni i wrażliwi. Jak wychować ludzi odpornych psychicznie i społecznie.* Kraków. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Wysocka, M. (2006). *Personalizm. Studia nad Rodziną*, Dostep 6 lipca 2025, https://docplayer.pl/114202979-Magdalena-wysocka-personalizm-studia-nad-rodzina-10-1-2-18-19.html